

અધ્યયન નિષ્પત્તિ : SS 6.12 મહત્વના રાજ્યો તથા રાજ્યવંશોના યોગદાનની યાદી બનાવે છે.

શૈક્ષણિક મુદ્દા : → મૌર્યવંશ (સ્થાપક અને શાસકો)

→ ગ્રાન્ડ ટ્રંક રોડ

→ બિંદુસાર

→ સમ્રાટ અશોક

→ કલિંગનું યુદ્ધ

→ બ્રાહ્મીલિપિ

→ ધર્મપ્રચારક અશોક

→ મૌર્યયુગનું વહીવટીતંત્ર અને મૌર્યવંશનું પતન

પ્રશ્ન - 1 આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ શોધી ☐ માં લખો.

1. ચાણક્ય દ્વારા લખાયેલ એક જાણીતો ગ્રંથ .....

(A) નીતિશાસ્ત્ર

(B) સમાજશાસ્ત્ર

✓ (C) અર્થશાસ્ત્ર

(D) રાજતરંગિણી

C

2. મૌર્યવંશની માહિતી મેળવવામાં નીચેનામાંથી કયો ગ્રંથ ઉપયોગી નથી ?

(A) મુદ્રારાક્ષસ

✓ (B) મેઘદૂત

(C) ઈન્ડીકા

(D) અર્થશાસ્ત્ર

B

3. અશોકનો શિલાલેખ જોવા માટે તમે ગુજરાતમાં કયા સ્થળે જશો ?

(A) અમદાવાદ

(B) રાજકોટ

✓ (C) જૂનાગઢ

(D) પોરબંદર

C

4. ગિરિનગર (જૂનાગઢ તળેટી)માં સુદર્શન તળાવનું નિર્માણ કોણે કરાવ્યું હતું ?

(A) ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય

✓ (B) પુષ્યગુપ્ત

(C) બિંદુસાર

(D) અશોક

B

5. ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યે અંતિમ સમયમાં ક્યાં વસવાટ કર્યો હતો ?

(A) ઉજ્જૈન

(B) કાશી

(C) વૈશાલી

✓ (D) શ્રવણ બેલગોડા

D

6. કયું યુદ્ધ અશોકના જીવનનું અંતિમ યુદ્ધ બની રહ્યું ?

(A) કંદહારનું

(B) પેશાવરનું

✓ (C) કલિંગનું

(D) મૈસૂરનું

C

7. ચાણક્ય કયા વિષયમાં નિષ્ણાત હતા ?

(A) તર્કશાસ્ત્રમાં

✓ (B) અર્થશાસ્ત્રમાં

(C) ગણિતશાસ્ત્રમાં

(D) જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં

B

8. શસ્ત્રો છોડી શાસ્ત્રનું શરણ લેવાનો ઉપદેશ અશોકને કોણે આપ્યો ?

☒ (A) ઉપગુપ્તે

(B) ગૌતમ બુદ્ધે

(C) આનંદે

(D) ચાણક્યે

A

9. મૌર્યયુગમાં સીતાધ્યક્ષ કયા વિભાગનો કાર્યભાર સંભાળતા ?

☒ (A) ખેતી વિભાગ

(B) લશ્કર વિભાગ

(C) ન્યાય વિભાગ

(D) ઉદ્યોગ વિભાગ

A

10. મૌર્યયુગમાં બનેલ કયો રોડ (માર્ગ) એશિયા ખંડનો સૌથી જૂનો માર્ગ છે ?

(A) મગધ - મુલતાન રાજમાર્ગ

(B) પાટલીપુત્રથી પેશાવર રાજમાર્ગ

☒ (C) ગ્રાન્ટ ટ્રંક રોડ (GTR)

(D) આમાંથી એકપણ નહિ

C

પ્રશ્ન - 2 (A) બંધ બેસતાં જોડકાં રચો.

વિભાગ - અ	ઉત્તર	વિભાગ - બ
1. ચંદ્રગુપ્ત	1. - <input type="text" value="B"/>	(A) અશોકના પિતા
2. પુષ્યગુપ્ત	2. - <input type="text" value="D"/>	(B) મૌર્યવંશના સ્થાપક
3. બિંદુસાર	3. - <input type="text" value="A"/>	(C) બૌદ્ધધર્મના પ્રચારક
4. અશોક	4. - <input type="text" value="C"/>	(D) સૌરાષ્ટ્રનો રાષ્ટ્રીય (રાજ્યપાલ)
5. વિષ્ણુગુપ્ત ચાણક્ય	5. - <input type="text" value="F"/>	(E) ગ્રીક રાજદૂત
		(F) પ્રખર રાજનીતિજ્ઞ

(B) નીચેનાં વિધાનો સાચાં છે કે ખોટાં તે જણાવો.

- ગ્રીક રાજા સેલ્યુકસે પોતાની પુત્રી હેલેનાને પુષ્યગુપ્ત સાથે પરણાવી હતી. ☐
- અશોકના શાસનમાં ત્રીજો બૌદ્ધ પરિષદ પાટલીપુત્રમાં યોજાઈ હતી. ☒
- મૌર્યયુગમાં પ્રાંતના વડાને રાષ્ટ્રીય કે રાજ્યપાલ કહેવામાં આવતું. ☒
- ગુજરાતના રાજકોટમાં અશોકનો શિલાલેખ આવેલો છે. ☐
- ગ્રાન્ટ ટ્રંક રોડ અશોકના સમયમાં તૈયાર થયો હતો. ☐
- ચંદ્રગુપ્તે જીવનના છેલ્લા વર્ષોમાં બૌદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. ☐
- કલિંગ સામેના યુદ્ધમાં સમ્રાટ અશોકનો પરાજય થયો હતો. ☐
- સમ્રાટ અશોકે તેના પુત્ર મહેન્દ્ર અને પુત્રી સંઘમિત્રાને બૌદ્ધધર્મના પ્રચાર માટે સિલોન મોકલ્યા હતા. ☒

પ્રશ્ન - 3 યોગ્ય શબ્દો વડે નીચેનાં વિધાનોની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો.

1. નંદવંશના અંતિમ શાસક સેસીટ દિનર્જન નો નાશ કરી ચંદ્રગુપ્ત મગધમાં મૌર્યવંશની સ્થાપના કરી.
2. વિષ્ણુગુપ્ત ચાણક્ય તદ્દેશીતા ના આચાર્ય હતા.
3. મેગેસ્થનીસે ભારત વિશે ઈન્ડિકા નામનો ગ્રંથ લખ્યો હતો.
4. સમ્રાટ અશોકે શસ્ત્ર ત્યાગ કરી અશોક ધર્મ અપનાવ્યો હતો.
5. મૌર્યવંશનો છેલ્લો શાસક બ્રહ્મદત્ત હતો.
6. અશોકના રાજ્યમાં ધર્મખાતાનો ઉપરી દાક્ષિણ રહેતો.
7. મૌર્ય વહીવટી તંત્રમાં આહારનો અધિકારી રાજક કહેવાતો.

પ્રશ્ન - 4 (A) નીચેનાં પ્રશ્નોના ઉત્તર એક-બે વાક્યોમાં લખો.

1. કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાંથી મૌર્ય સામ્રાજ્યની કઈ કઈ માહિતી જાણી શકાય છે? કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાંથી મૌર્ય સામ્રાજ્યની વાજકીલ, અર્થશાસ્ત્ર અને સામાજિક જીવનની માહિતી મળે છે.
2. મૌર્યયુગમાં બનેલ ગ્રાન્ડ ટ્રંક રોડનો વિસ્તાર ક્યાંથી ક્યાં સુધી હતો? મૌર્યયુગમાં બનેલ ગ્રાન્ડ ટ્રંક રોડની વિસ્તાર હાલમાં દિલ્હીથી કોલકાતા સુધીની રાષ્ટ્રીય દારીમાં તથા અંતરગામી રોડો છે.
3. જૂનાગઢમાં આવેલ અશોકના શિલાલેખમાં કયા ત્રણ રાજવીઓના લેખ છે? જૂનાગઢમાં અપારીત અર્થશાસ્ત્ર, શિલાલેખમાં રાજા મહાપદ્ય, રાજા રાંધગુપ્ત અને અર્થશાસ્ત્રના અર્થ મહા રાજવીઓના લેખ છે.
4. મૌર્ય સામ્રાજ્યમાં વહીવટી તંત્રને કેટલા વિભાગોમાં વહેંચવામાં આવ્યું હતું? મૌર્ય સામ્રાજ્યમાં વહીવટી તંત્રને ત્રણ વિભાગોમાં વહેંચવામાં આવ્યું હતું જે (1) કેન્દ્રીય, (2) પ્રાંતીય અને (3) મહાશિક.

(3) મહાશિક.

5. સમ્રાટ અશોકે બૌદ્ધ ધર્મના કયા કયા સિદ્ધાંતોના પ્રચાર માટે વિશેષ ભાર મૂક્યો હતો? સમ્રાટ અશોકે ભગવાન બુદ્ધના પ્રેમ, દયા, કષ્ટભાગ, અપરિણામ, અનુકંપા અને અદાવાદ વગેરે સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કરી ભાર મૂક્યો.
6. સમ્રાટ અશોકે બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કયા કયા દેશમાં કર્યો હતો? સમ્રાટ અશોકે પાકિસ્તાન, સિલીન, સિરિયા, ઈજિપ્ત, એથિયોપિયા વગેરે દેશોમાં બૌદ્ધધર્મનો પ્રચાર કર્યો હતો.
7. અશોકે બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચાર પ્રસાર માટે કયા કયા પ્રયત્નો કર્યા? (1) તે દેશાલયમાં કર્યો (2) તેણે તેના અધિકારીઓની બૌદ્ધધર્મની ઉપદેશ આપવા અથવા આપી. (3) તેણે તેના પુત્ર અને પુત્રીની સિલીન મોકલ્યાં. (4) તેણે દેશોમાં શિક્ષક બુદ્ધવા યદ પ્રતિબંધ મુજબ. (5) તેણે હાલમાં ઘણી યજુર્વેદના વંદ કરવા. (6) તેણે કૌ-કૌ જીવતાલીખી કીતરાવ્યા. (7) તેણે દેશ-વિદેશોમાં વિદારી, મહી અને સ્ત્રી વંદાવ્યા. વગેરે...

8. મૌર્યયુગનાં વહીવટીતંત્રમાં સમ્રાટની કઈ કઈ જવાબદારી હતી? ઔરંગ શાહના વહીવટી તંત્રમાં સમ્રાટ શાહન દરબારમાં કેન્દ્ર સ્થાને હતો. તે શાહના વહીવટી તંત્રની રચના ન્યાયતંત્રની વડી હતી.

(B) નીચેના સ્થળો વિશે એક-બે વાક્યમાં પરિચય આપો.

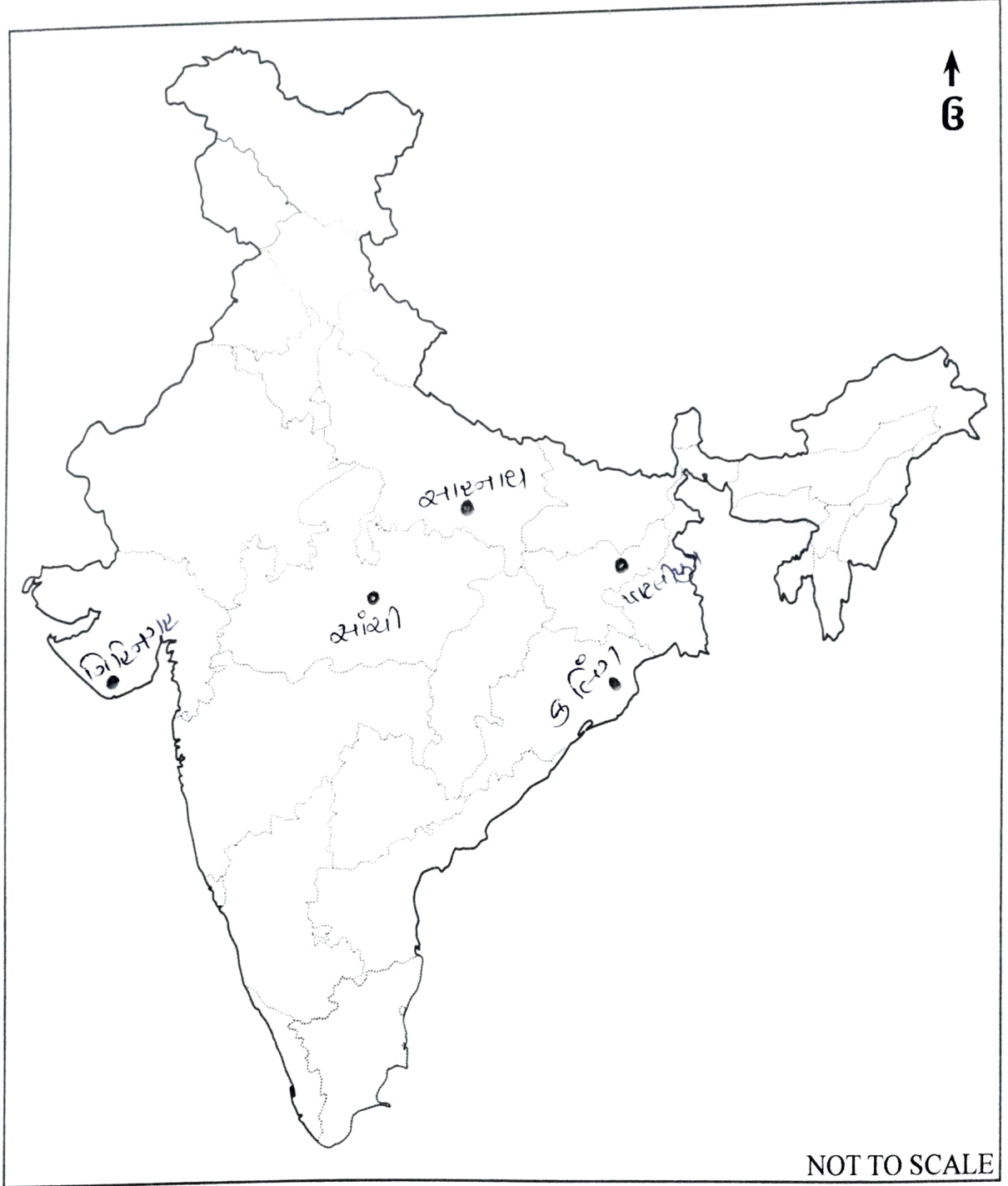
1. કલિંગ યુદ્ધની પાડોશમાં સ્થાપિત કલિંગા ગંદ શાસનના સમયમાં મગધ શાહના વહીવટી તંત્રની રચના હતી. તે ઔરંગશાહના તંત્રમાંથી પાઈ ગઈ હતી.
2. શ્રવણ બેલગોડા શાંદ્રગુપ્તે તેના મુળમાં સ્થાપિત સમ્રાટ જૈન મુનિ ભદ્રબાહુ સ્વામી ઔરંગના શાહના વહીવટી તંત્રમાં સ્થાપિત હતો.
3. જૂનાગઢ (ગિરિનગર) ગુજરાતના જુનાગઢમાં ગિરનાર પર્વત તરફ દક્ષીણ કુંડ જતાં રસ્તાની શિલાલીપ્ત મળી સ્થાપિત છે જે પ્રાકૃત ભાષામાં લખાઈલ છે.

પ્રશ્ન - 5 (A) નીચેનાં વિધાનો માટે કારણો આપો.

1. સમ્રાટ અશોક ઇતિહાસમાં મહાન રાજવી તરીકે સ્થાન ધરાવે છે. સમ્રાટ અશોકે પ્રત્યક્ષ કરી શકેલા યુદ્ધો અને તેની વિસ્તાર કરી તેથી મહાશાહના નિર્માણ કર્યું. કલિંગ પર વિજય મેળવવાની મહત્વાકાંક્ષા પુરી કરવા તેથી તેના પર અસર થઈ કરી વિજય મેળવ્યો. પરંતુ તેના બાદ તેનું શરૂ પાડેલ લોકો અને ભવિષ્યમાં કુદી લોકો ન કરવાની નિર્ધાર કરી અને ભૌતિક દાર્શનિક અભ્યાસો આપી કરી શકેલ કે તેથી મહાન રાજા હતા.
2. ચંદ્રગુપ્તની સિદ્ધિઓમાં ચાણક્યની રાજનીતિએ ઘણો મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો હતો. આગળનાં રાજા રાજાની રમત રમતા ચાંદ્રગુપ્તને કીર પાશ્વની તકનીકોના કૌટિલ્ય ગીતના આધારે વિસ્તૃત તકનીકોના તકનીકોની શરૂ કરી તેની શરૂ અને શરૂની તાલીમ આપી. આગળના તાલીમની મદદથી અને આગળના ચાંદ્રગુપ્ત ઔરંગને દે.અ.પૂર્વે કરી આંદલંશના અંતિમ સમ્રાટ દુર્ગમને કરાવેલ મગધની ગાદી સંભાળી, ઔરંગના શાહના રચના કરી. આગળના શરૂની અને વહીવટ અંગેની કુશળતાની સંપૂર્ણ તાલીમ ચાંદ્રગુપ્તને મળી. ચાંદ્રગુપ્તની તમામ સિદ્ધિઓમાં આગળના આગળને (44) દેલો મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો હતો.

(B) ભારતના રેખાંકિત નકશામાં મૌર્ય સામ્રાજ્યનાં નીચે મુજબનાં મુખ્ય સ્થળો દર્શાવો.

- (1) પાટલીપુત્ર (2) સાંચી (3) કલિંગ (4) સારનાથ (5) ગિરિનગર

પ્રશ્ન - 7 ટૂંકનોંધ લખો.

1. ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય કૌલિલા ગીતના વધાયાદી વિલ્લુમુક્ત તદ્દશિતાના ચંદ્રગુપ્તને તદ્દશિતા તરફ જઈને શાસ્ત્ર રખો શાસ્ત્રીની તાલીમ આપી. વિલ્લુમુક્ત તાલીમ આપી મર્ગદર્શનની ચંદ્રગુપ્ત ઓર ઈ.સ.પૂર્વે 321 માં નંદવાંશના અપંતિમ શાસક દિનમંદની દ્વારાની મગધ પર ઓરવાંશની સ્થાપના કરી. તેથી ગ્રીક શાસ્ત્ર એલ્યુકસ નિકીતસને દ્વારા ચાર પ્રદેશો મુલ્યાં. ચંદ્રગુપ્તની બહાદુરીથી પ્રભાવિત થઈ એલ્યુકસે પોતાની પુત્રી હેલેનની ચંદ્રગુપ્ત સાથે પરણાવી હતી. ચંદ્રગુપ્તે ભગલગ સમગ્ર ભારતમાં આર્થિકોત્તમ સત્તા સ્થાપી હતી. ચંદ્રગુપ્તે મુખ્યત્વે અપંતિમ સમય મગધ ભીતગીઠા માં જૈનમુનિ ભદ્રબાહુ સાથે વિતાવેલી હતી. તેથી 24 વર્ષ સુધા શાસન કર્યું હતું.
2. બિંદુસાર ચંદ્રગુપ્તના અવસાન બાદ તેની પુત્ર બિંદુસાર મગધની ગાદીએ સ્થાપી. પિતા ચંદ્રગુપ્ત તરફના મેલેલું વિશાળ સામ્રાજ્ય ઘણાવત ટકાવી રાખી તેની ભીર પુત્ર અપશીકને આપી એ જ બિંદુસારની મીરામાં મીલી સિદ્ધિ ગણી શકાય. બિંદુસારના શાસનકાળમાં રાજકુમાર સુશીમની તદ્દશિતાના અપને રાજકુમાર અપંતિમ પાટ્ટીય તરીકે નિમલુક થઈ હતી. સુશીમાના સમયમાં તદ્દશિતામાં ઘણી બળવાને નિયંત્રિત કરવામાં તે નિષ્ફળ પડેલી. જ્યારે અપશીકે આ કાર્ય સફળતાપૂર્વક પાર પાડી બળવી દબાવી દીધી. બિંદુસાર તેના શાસનકાળમાં કોઈ નવી પ્રદેશ મુલ્યાં ન હતી. પરંતુ ગ્રીક રાજવી સાદીના મૈત્રીભર્યા સંબંધો મળવી શાસ્ત્રાભા. તેથી મગધની ગાદી પર ભગલગ 25 વર્ષ સુધા શાસન કર્યું.

પ્રશ્ન - 7 ભારતનાં રાષ્ટ્રીય પ્રતીકોની યાદી બનાવી તેના ચિત્રો એકત્રિત કરી નીચેના ચોરસમાં ચોંટાડો અને નામ નિર્દેશ કરો.

